

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

КРАСЛІЧ ІРИНА ОЛЕГІВНА

УДК 339.562/564:62:658

**РОЗВИТОК ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту Української академії друкарства Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Штангрет Андрій Михайлович,
Українська академія друкарства,
завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки,
обліку і оподаткування

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Батченко Людмила Вікторівна,
Київський національний університет культури і
мистецтв,
професор кафедри готельно-ресторанного бізнесу

кандидат економічних наук, професор
Чернобай Ліана Іванівна,
Національний університет «Львівська політехніка»,
професор кафедри менеджменту і міжнародного
підприємництва

Захист відбудеться «30» червня 2017 р. о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.03 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12, IV н.к., ауд.209 –А).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» за адресою: 79013, м. Львів, вул. Професорська, 1.

Автореферат розісланий «29» травня 2017 р.

Учений секретар спеціалізованої
вченої ради, к.е.н., доц.

Завербний А.С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток національної економіки України в умовах поглиблення Європейської інтеграції потребує докорінних змін в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю на макро-, мезо- і мікрорівнях. Упродовж двох останніх десятиліть спостерігаємо стійку тенденцію до перевищення обсягу імпорту над експортом. Крім того, частка високотехнологічного експорту є дуже низькою і з нестабільним ринком. Високий рівень енергомісткості виробництва і зношеність основних виробничих фондів є основними причинами неконкурентоспроможності вітчизняної машинобудівної продукції порівняно з аналогами іноземного виробництва. Узагальнення аналітичних даних машинобудівних підприємств дає змогу стверджувати, що найкращі позиції на ринку мають ті організації, які, імпортуючи сучасні технології та матеріали, отримують доступ до іноземних ринків-збуту машинобудівної продукції. Для таких організацій поглиблення спеціалізації виробництва, географічна та продуктова диверсифікації є найпоширенішими інструментами досягнення високого рівня конкурентоспроможності. Критичний аналіз емпіричних даних і матеріалів науковців показав, що проблема посилення конкурентних позицій машинобудівних підприємств, значною мірою, полягає у фрагментарності, несистемності розроблення теоретичних і методико-прикладних положень із забезпечення розвитку експортно-імпоротної діяльності, які б сприяли зростанню обсягу імпорту технологій, устаткування та збільшенню експорту високотехнологічної продукції.

У науковій літературі велику увагу звернено на макроекономічні та регіональні аспекти розвитку експортно-імпоротної діяльності. У цьому напрямку відомими є праці: О. Кириченка, І. Дишко, О. Дерев'яненка, Г. Кушніцької, Н. Пирець, Ю. Солодковського, М. Швецової, В. Бегми, О. Давидович, Ф. Друкера, Ф. Хаєка та ін. Галузевими проблемами розвитку експортно-імпоротної діяльності займалися такі науковці: М. Хартман, О. Стахорський, В. Стіпахно, Ю. Раку, Н. Бикова, С. Бойко, Н. Коровайченко, С. Стріха, А. Дем'янченко, О. Овсянніков, О. Бортник, Р. Пинда, О. Жемойда, А. Гордійчук, І. Скорнякова, Ю. Зборовська, О. Литвин тощо. Зокрема, у своїх працях К. Антоневська, О. Степаненко, Т. Кожухова, О. Рура, О. Беляков, Г. Коблянська, О. Шпичак, М. Чижевська звертали увагу на облік, аудит та окремі фінансові особливості реалізації експортно-імпортних операцій. Серед науковців, що певною мірою досліджували розвиток експортно-імпоротної діяльності з позиції мікрорівня, треба виокремити Т. Кузнецову, Х. Мафферта, О. Свірідову, С. Бубенко, В. Грищенко, О. Попова, Л. Петренка, Н. Філіпову, Л. Серова, а також І. Алексєєва, О. Кузьміна, Г. Захарчин, Н. Карачину, О. Мельник, Н. Шпака, А. Штангрета, І. Яремка, Л. Чернобай, Л. Батченко, Ю. Стадницького, Н. Чухрай та інших.

Незважаючи на велику кількість наукових праць і значні досягнення в теорії та практиці розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств, є частина питань, які залишаються постійним об'єктом дискусій. Поза увагою науковців залишилися ознаки, які визначають сутність поняття «механізм розвитку експортно-імпоротної діяльності», класифікації чинників і резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств, методи оцінювання резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних

підприємств, етапи технологічного процесу формування цього механізму, положення з формування інформаційного забезпечення моніторингу механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств. Це актуалізує необхідність розроблення теоретичних і методико-прикладних положень із забезпечення розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи відповідає науковому напрямку кафедри економіки підприємства та інвестицій Національного університету «Львівська політехніка» «Обґрунтування інноваційно-інвестиційних стратегій, програм і проектів розвитку господарських структур, галузей та регіонів» (номер державної реєстрації № 0113U005293) (акт впровадження від 21.04.2017 р.).

Матеріали проведеного дослідження використано при розробленні держбюджетної теми Української академії друкарства «Розроблення теоретико-методологічних підходів здійснення обліково-аналітичного забезпечення процесу гарантування економічної безпеки промислових підприємств» (номер державної реєстрації 0116U004759), на кафедрі фінансово-економічної безпеки, обліку і оподаткування, де дисертантом розроблено положення з формування інформаційного моніторингу механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності, які базуються на симплекс-плануванні і D-оптимальному плануванні, що уможлиблює підвищення рівня інформативності економічних прогнозів та аргументованості управлінських рішень керівників машинобудівних підприємств. (акт впровадження № 64-10/950 від 17.11.2016 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є удосконалити наявні та розробити нові теоретичні, методико-прикладні положення із забезпечення розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівного підприємств.

Завданнями роботи є:

- розвинути класифікації факторів і резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств;
- удосконалити метод оцінювання резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств;
- розвинути поняття «механізм розвитку експортно-імпоротної діяльності»;
- встановити етапи технологічного процесу формування механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств;
- поглибити положення з формування інформаційного забезпечення моніторингу механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та методичні положення із забезпечення розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств.

Методи дослідження. Методологічною основою проведеного дослідження стали положення сучасних економічних концепцій, теорії систем, теорії множин, управління та інформатизації. Використано правові акти Верховної Ради України,

Постанови Кабінету Міністрів України, Укази Президента України. Під час дослідження проаналізовані матеріали діяльності машинобудівних підприємств, а також наукові джерела, які відображають досвід вітчизняних і зарубіжних авторів із забезпечення розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств.

У дисертації застосовано такі методи наукового пізнання: конкретизації, узагальнення, формалізації, систематизації – під час уточнення сутності поняття «механізм розвитку експортно-імпоротної діяльності», побудові класифікацій факторів і резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств тощо (підр. 1.1–1.3; 2.2, 2.3 3.1); метод експертних оцінок, зокрема анкетування, індексний метод – під час аналізування рівня розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств та оцінювання чинників, які впливають на розвиток експортно-імпоротної діяльності підприємств, розроблення методу оцінювання резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств тощо (підр. 2.1–2.3); методи індукції та дедукції, методи симплекс-планування і D-оптимально планування – під час розроблення положень з формування інформаційного забезпечення моніторингу механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств тощо (підр. 3.3); інструментарій теорії множин – під час типологізації механізмів розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств і виділення етапів технологічного процесу формування цих механізмів тощо (підр. 3.1–3.2).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні наявних і розробленні нових теоретичних і методико-прикладних положень розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств. Наукові результати, які характеризують новизну дослідження, полягають у такому:

вперше:

- встановлено етапи технологічного процесу формування механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності, які враховують декомпозицію адміністративно-правових та економічних умов розвитку підприємств, і дають змогу забезпечити конкурентоспроможність машинобудівних підприємств на основі поглиблення диверсифікації та спеціалізації їхньої діяльності;

удосконалено:

- положення з формування інформаційного забезпечення моніторингу механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності, які, на відміну від наявних, ґрунтуються на симплекс-плануванні та D-оптимальному плануванні, що уможлиблює підвищення рівня інформативності економічних прогнозів та аргументованості управлінських рішень керівників машинобудівних підприємств;

- метод оцінювання резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності, який відрізняється від наявних тим, що на основі застосування повних двофакторних експериментів дає можливість встановити й обґрунтувати залежності між чинниками, які впливають на показники розвитку експортно-імпоротної діяльності;

набули подальшого розвитку:

- поняття «механізм розвитку експортно-імпоротної діяльності» через виокремлення і синтезування його сутнісних ознак, що стало підставою для їхньої

науково-обґрунтованої типологізації. Запропоноване означення і класифікація відрізняються від наявних тим, що поєднують процесний, системний і структурний підходи, що уможливило повноту врахування ознак, які характеризують механізми розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств;

– класифікації чинників і резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності, які, на відміну від наявних, ґрунтуються на формалізації моделі розвитку підприємства, побудованій через призму експортно-імпоротної діяльності як вектора розвитку підприємства, що дає можливість адекватно ідентифікувати обставини, в яких відбувається розвиток і обирати раціональні управлінські рішення щодо зниження ризиків у експортно-імпортній діяльності.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність результатів дослідження полягає у розробленні методичного інструментарію із забезпечення розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств.

Авторські розробки, зокрема побудована технологія формування механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності, удосконалені положення з формування інформаційного забезпечення моніторингу механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності, а також запропонований метод оцінювання резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності застосовуються у діяльності ПАТ «Конвеєр» (довідка № 114 від 28.11.2016 р.), ТзОВ «АД «Галич-Авто» (довідка № 124/16 від 29.08.2016 р.).

Матеріали дисертації використовуються у навчальному процесі Української академії друкарства під час викладання дисциплін «Облік та звітність за міжнародними стандартами», «Облік зовнішньоекономічної діяльності» «Світова економіка та міжнародні економічні відносини» (довідка № 64-10/949 від 17.11.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертації, автор отримала особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті положення, що є результатом особистої роботи дисертанта і становлять індивідуальний внесок автора.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації пройшли апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях, симпозіумах, круглих столах, зокрема таких: Проблеми обліку, контролю та аналізу в економіці України: V студентська наукова конференція (зі статусом міжнародної), (Львів 2012 р.), Економіка і управління в умовах глобалізації: III міжнародна науково-практична Інтернет-конференція (Донецьк 2014 р.); Фінансово-економічний розвиток України в умовах глобалізаційно-інтеграційних процесів: III всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, (Львів 2014 р.); Формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємницьких структур в Україні: Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція, (Львів 2015 р.); Науково-технічна конференція професорсько-викладацького складу, наукових працівників і аспірантів (Львів 2016 р.), Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення: III Всеукраїнська науково-практична конференція (Львів 2016 р.). Основні положення та результати дослідження розглянуто та схвалено на наукових семінарах кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту Української академії друкарства, а також

кафедри економіки підприємства та інвестицій Національного університету «Львівська політехніка».

Публікації. За темою дисертації опубліковано 15 наукових праць, зокрема 3 монографії, 5 статей у наукових фахових виданнях України (з них 2 статті опубліковано у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних), 1 стаття опублікована у виданні України, яке включене до міжнародних наукометричних баз даних, 6 тез доповідей.

Структура і обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 222 сторінки. Основний обсяг дисертації викладено на 162 сторінках. Робота містить 35 таблиць, 15 рисунків, 4 додатки, список використаних джерел складається із 197 назв.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дисертаційної роботи, сформульовано мету і завдання дослідження, об'єкт і предмет, методи дослідження, викладено наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, подано дані про апробацію результатів дослідження та публікації.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні основи розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств**» розглянуто експортно-імпорتنу діяльність, як вектор розвитку підприємства, виокремлено напрями і наведено організаційно-правові та економічні особливості розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств, розкрито концептуальні засади розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств.

Експортно-імпортна діяльність як вектор розвитку підприємств, який найінформативніше характеризує їхню конкурентоспроможність, оскільки попит на експортовану чи імпортовану продукцію наявний тоді, коли ця продукція наділена певними порівняльними перевагами. Із урахуванням логіки діалектики, логіки пристосування до хаосу та положень економічних законів інтернаціональності вартості і міжнародної конкуренції доведено, що до розвитку експортно-імпоротної діяльності найбільше спонукають такі обставини, як наявність конфлікту інтересів між: 1) власниками підприємства і його найманими працівниками; 2) суб'єктами керівної і керованої підсистем управління підприємством; 3) підприємством-виробником і споживачами готової продукції. У результаті пошуку рішень, спрямованих на подолання цих конфліктів, відбувається розвиток підприємства щодо реалізації експортно-імпортних операцій. Аргументовано, що цей процес найчастіше характеризується послабленням егоїстичних позицій підприємства у задоволенні власних інтересів, оскільки конкуренція стимулює до прогресивності у застосуванні технологій, гнучкості у вивченні попиту, раціональності у формуванні витрат.

Проведені дослідження показали, що розвиток експортно-імпоротної діяльності хоча, певною мірою, і характеризується процесами самоорганізації, проте переважно є наслідком реалізації цілеспрямованих рішень суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності як інституційного, так і корпоративного рівнів управління. Із

урахуванням адміністративно-правових та економічних умов розвитку експортно-імпоротної діяльності доведено, що система управління цим видом розвитку є декомпозиційною.

Це потребує постійного поглиблення теоретичних і методико-прикладних положень з аргументації прийняття управлінських рішень щодо розвитку експортно-імпоротної діяльності з метою зниження їхнього суб'єктивізму і збалансування економічних та соціальних інтересів суб'єктів розвитку на кожному рівні управління.

Проведені дослідження показали, що найбільш раціональним є забезпечувати розвиток експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств на засадах дотримання низки принципів (загальні принципи побудови міжнародних економічних законів і принципи розвитку експортно-імпоротної діяльності), що ґрунтуються на законах діалектики (закон діалектичної протилежності; закон взаємного переходу кількісних змін у якісні; закон діалектичного синтезу), загальних економічних законах (закон адекватності виробничих відносин рівню й характеру продуктивних сил; закон економії часу; закон Л. Вальраса; закон вартості; закон відносної рідкості ресурсів; закон спадної граничної корисності; закон зростання витрат; закон інтернаціоналізації виробництва; закон конкуренції) і законах розвитку економічної організації (закон синергії; закон цілісності; закон появи в організації спільної мети; закон пропорційності; закон поетапного розвитку; закон самозбереження; закон зростаючої інформованості). Їх дотримання сприяє послабленню конфронтації між конфліктними сторонами під час реалізації економічних і соціальних інтересів суб'єктів експортно-імпоротної діяльності, уникненню зростання витрат на рекламу, міжнародні трансфери і маркетинг, підвищенню рівня корпоративної координованості потоків ресурсів, покращенню логістики тощо.

Другий розділ **«Аналізування та оцінювання розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств»** присвячено аналізуванню рівня розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств, ідентифікуванню чинників, які на нього впливають, а також оцінюванню резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності.

На підставі аналізу матеріалів керівників машинобудівних підприємств (Концерн «МАТС», ТзОВ «ІнтерПЕТ», ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин», ДП «ВіАЗ», ПАТ НДІ «Перетворювач», ЗТТ «Електрон» тощо), які є суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності можемо стверджувати, що джерелом більшості проблем розвитку експортно-імпоротної діяльності на мікрорівні є чинна практика державного управління зовнішньоекономічною діяльністю в Україні, зокрема нераціональність розподілу функцій в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю між різними органами державної влади, нарахування і сплати податків, мит, платежів, відшкодування податку на додану вартість тощо.

Підприємства, які є найбільшими експортерами та імпортерами в галузі машинобудування, представлені в табл. 1

Обсяги імпорту та експорту продукції вітчизняними машинобудівними підприємствами за період з 2011 по 2016 рр.

Підприємства	Обсяги експорту, млн. грн.						
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Разом:
Концерн «МАТС»	518,48	657,23	731,81	903,96	1294,71	1556,83	5663,02
ТзОВ «ІнтерПЕТ»	419,40	531,63	591,96	731,21	1047,29	1259,32	4580,81
ПАТ «Азовмаш»	4592,44	5821,34	6482,	8006,76	11467,79	13789,52	50159,84
ПАТ «МоторСіч»	5242,51	6645,37	7399,54	9140,13	13091,09	15741,46	57260,10
ПАТ «Електромашинобудівний завод «Фірма СЕЛМА»,	471,83	598,08	665,96	822,61	1178,20	1416,73	5153,41
ПАТ «Дніпроважмаш»	1205,78	1528,43	1701,89	2102,23	3010,95	3620,54	13169,82
ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин»	52,43	66,45	74,00	91,40	130,91	157,41	572,60
ПАТ НДІ «Перетворювач»	157,28	199,36	221,99	274,20	392,73	472,24	1717,80
ЗТТ «Електрон»	576,68	730,99	813,95	1005,41	1440,02	1731,56	6298,61
ПАТ «Агрегат»	629,10	797,44	887,94	1096,82	1570,93	1888,98	6871,21
Підприємства	Обсяг імпорту, млн. грн.						
	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Разом:
Концерн «МАТС»	222,95	216,88	168,32	99,44	155,37	194,60	1057,55
ТзОВ «ІнтерПЕТ»	180,34	175,44	136,15	80,43	125,67	157,41	855,45
ПАТ «Азовмаш»	1974,75	1921,04	1490,86	880,74	1376,13	1723,69	9367,22
ПАТ «МоторСіч»	2254,28	2192,97	1701,89	1005,41	1570,93	1967,68	10693,17
ПАТ «Електромашинобудівний завод «Фірма СЕЛМА»,	202,89	197,37	153,17	90,49	141,38	177,09	962,39
ПАТ «Дніпроважмаш»	518,48	504,38	391,44	231,25	361,31	452,57	2459,43
ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин»	22,54	21,93	17,02	10,05	15,71	19,68	106,93
ПАТ НДІ «Перетворювач»	67,63	65,79	51,06	30,16	47,13	59,03	320,80
ЗТТ «Електрон»	247,97	241,23	187,21	110,60	172,80	216,45	1176,25
ПАТ «Агрегат»	270,51	263,16	204,23	120,65	188,51	236,12	1283,18

Примітка: побудовано дисертантом на основі даних офіційної статистики

Проаналізувавши дані табл. 1, можна зробити висновки, що обсяг експорту машинобудівної продукції вітчизняними підприємства протягом періоду з 2011 по 2016 рр. зріс більше ніж у тричі, що свідчить про високий рівень розвитку національної машинобудівної галузі та значний потенціал. Представлені дані свідчать про наявність значного потенціал та відновлення підприємств машинобудівної галузі після кризи 2008-2009 рр., проте варто зауважити, що з врахуванням девальвації обсяги експорту у 2011 р. у порівнянні із 2016 р. скоротились на 7,64 %.

Якщо ж досліджувати обсяги імпорту, то вони протягом 2011–2016 рр. є значно нижчими від обсягів експорту і в середньому складають 22,41 %. Найбільше частка імпорту у загальному товарообороті спостерігалась у 2011 - 42,99 % від експорту, найменше значення даного показника зафіксовано у 2014 р. – 11 %. У 2016 р. частка імпорту становила 12 % від обсягів експорту. Зменшення обсягів імпорту у порівнянні із зростанням обсягів експорту свідчить про успішне використання імпортозаміщення національними машинобудівними підприємства.

Причиною цього також являється девальвація національної грошової одиниці. Динаміка імпорту машинобудівної продукції за період з 2011 по 2016 рр. є нестабільною. Так, з 2011 по 2014 рр. обсяги імпорту машинобудівної продукції зменшуються, в той час як з 2015 по 2016 рр. вони зростають.

Використання наявного експортно-імпортного потенціалу у сукупності із конструктивними намірами керівників підприємств в умовах змін, які відбуваються в органах державного управління може забезпечити необхідні технологічні зміни і посприяти активізуванню розвитку експортно-імпортної діяльності підприємств.

На основі аналізування емпіричних даних машинобудівних підприємств, які одночасно є і імпортерами, і експортерами (Концерн «МАТС», ТзОВ «ІнтерПЕТ», ВО «Азовмаш», ПАТ «Мотор Січ», ПАТ «Електромашинобудівний завод «Фірма СЕЛМА», ПАТ «Дніпроважмаш», ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин», ДП «ВіАЗ», ПАТ НДІ «Перетворювач», ЗТТ «Електрон», ПАТ «Агрегат»), встановлено, що на розвиток експортно-імпортної діяльності впливає низка чинників, які необхідно враховувати під час прийняття і реалізації управлінських рішень керівниками підприємств-експортерів та імпортерів у сфері зовнішньоекономічної діяльності підприємств. До цих чинників належать такі: ціна та якість готової продукції; рівень технологічності виробництва; рівень інноваційності продуктів, які імпортуються або експортуються; розвиненість логістики на підприємстві; інформативність системи маркетингу; кваліфікованість кадрів, залучених до реалізації експортно-імпортних операцій; фінансовий стан підприємства; рівень податкового навантаження; рекламна стратегія, яку застосовує підприємство. Ці чинники є джерелом пошуку резервів забезпечення зростання розвитку експортно-імпортної діяльності машинобудівних підприємств.

На основі проведення експертного дослідження в середовищі керівників машинобудівних підприємств і оброблення отриманих результатів за допомогою методу апріорного ранжирування доведено, що серед ідентифікованих факторів найбільш значущими виявились ціна і якість машинобудівної продукції.

Своєю чергою, такі чинники, як фінансовий стан підприємства, рівень податкового навантаження, а також рекламна стратегія, яку застосовує підприємство, мають, на думку експертів, другорядне значення. Отримані результати є важливими для аналізування можливостей використання ідентифікованих факторів як резервів підвищення рівня розвитку експортно-імпортної діяльності підприємства.

Доведено, що шукати резерви розвитку експортно-імпортної діяльності доцільно згідно з тими чинниками, які найбільшою мірою забезпечують підприємству конкурентні переваги. Для оцінювання резервів розвитку експортно-імпортної діяльності застосовано повні двофакторні експерименти (цей метод реалізує всі можливі неповторювані комбінації незалежних змінних, кожна з яких варіює на двох рівнях), що дало змогу встановити рівень залежності прибутку підприємства, отриманого внаслідок реалізації експортно-імпортних операцій від ціни та якості експортованої та імпортованої продукції.

У третьому розділі «**Формування механізмів розвитку експортно-імпортної діяльності машинобудівних підприємств**» розглянуто механізми розвитку

експортно-імпоротної діяльності підприємств і критерії їх вибору, виділено компоненти і етапи технологічного процесу формування механізмів розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств, а також сформовано положення з інформаційного забезпечення моніторингу механізмів розвитку експортно-імпоротної діяльності.

Механізми розвитку експортно-імпоротної діяльності, які формуються за певними векторами (видами зовнішньоекономічної діяльності), вибір яких залежить від спеціалізації підприємства, виду продукції, яку на ньому виробляють, її конкурентоспроможності, наявності зв'язків з іноземними контрагентами, ринкової кон'юнктури тощо. Ознаками обрання підприємством одного або декількох таких векторів є наявність параметризованих у часі і просторі цілей розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства, а також управлінських рішень, спрямованих на їхнє досягнення. Проведені дослідження дали змогу побудувати класифікацію механізмів розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація механізмів розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств

Класифікаційні ознаки	Види механізмів
За характером реалізації векторів розвитку	<ul style="list-style-type: none"> - процесійно-послідовний механізм (ПАТ«Дніпроважмаш»; ПАТ «Кредмаш»; ПАТ НДІ «Перетворювач»); - процесійно-паралельний механізм (ДП «ВіАЗ»; ЗТТ «Електрон»); - комбінований (Концерн «МАТС»; ВО «Азовмаш»; ПАТ «Мотор Січ»; ПАТ «Електромашинобудівний завод «Фірма СЕЛМА», ПАТ «Конвеєр») - системний (досвід підприємств відсутній).
За тривалістю функціонування	<ul style="list-style-type: none"> - постійні механізми (наявні на підприємствах, які застосовують процесійно-послідовні або процесійно-паралельні механізми); - тимчасові механізми (наявні винятково на підприємствах, які комбінують процесійно-паралельні та процесійно-послідовні механізми)
За ефективністю використання	<ul style="list-style-type: none"> - ефективні механізми (оскільки усі досліджувані підприємства є рентабельними, фінансово стійкими і конкурентоспроможними, то слід визнати, що застосовувані ними механізми розвитку експортно-імпоротної діяльності є ефективними); - неефективні механізми (серед досліджуваної сукупності підприємств не виявлено таких, які застосовують неефективні механізми розвитку експортно-імпоротної діяльності)

Примітка: згруповано дисертантом на основі аналізу літературних джерел

Із урахуванням ідентифікованих ознак, механізм розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства – це сукупність управлінських рішень і умов їхньої реалізації, які під впливом управлінських ініціатив керівників підприємств уможливають досягнення цілей розвитку експортно-імпоротної діяльності на засадах забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємства.

Емпіричні та експертні дані керівників машинобудівних підприємств дають змогу стверджувати, що розвиток експортно-імпоротної діяльності відбувається на

основі застосування процесійно-послідовного, процесійно-паралельного або комбінованого механізмів.

Емпіричні та експертні дані керівників машинобудівних підприємств дають змогу стверджувати, що розвиток експортно-імпоротної діяльності відбувається на основі застосування процесійно-послідовного, процесійно-паралельного або комбінованого механізмів. Процесійно-послідовний механізм розвитку передбачає поступове набуття підприємством досвіду у реалізації експортно-імпоротної діяльності і його використання за основу в разі започаткування нових видів зовнішньоекономічної діяльності. Цей механізм застосовується тоді, коли стратегія розвитку підприємства ґрунтується на поглибленні спеціалізації виробництва, виявленні нових секторів попиту на вже освоєних ринках. Так, упродовж 2009–2015 рр. на таких підприємствах, як ПАТ «Дніпроважмаш», ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин», ПАТ НДІ «Перетворювач», ПАТ «Агрегат», ПАТ «Конвеєр» спостерігалось поглиблення спеціалізації виробництва, що полягала у зосередженні більш як $\frac{1}{2}$ технологічних процесів і ресурсів на виробництві обмеженої кількості номенклатурних позицій машинобудівної продукції, що, упродовж 2014–2015 рр. було зумовлено освоєнням нових секторів споживання створюваних машин і агрегатів у країнах ЄС. Наприклад, ПАТ «Кременчуцький завод дорожніх машин» знайшов збут 200-тонних асфальтозмішувачів у країнах Європи, які є його основною продукцією, що сертифікована за стандартами ЄС. Своєю чергою, ПАТ «Дніпроважмаш» як учасник групи машинобудівних підприємств НВФ «Дніпротехсервіс» спеціалізується на харчопереробному, електромеханічному обладнанні, яке, останніми роками, експортує його у Чехію, Естонію, Німеччину, Грецію, Угорщину, Литву, Нідерланди, Польщу, Румунію, Словаччину, Словенію, Швецію.

Нижче наведемо компоненти цього механізму і відношення між ними:

$$\left. \begin{aligned} & \left\{ X_a^3 \right\}_{a=1} \subset R_1; V_1; C_1; \left\{ X_b^3 \right\}_{b=1} \subset R_2; V_2; C_2; \\ & \therefore \left[\left\{ X_a^3 \right\}_{a=1} \Rightarrow \left\{ X_b^3 \right\}_{b=1} \right] \Rightarrow \dots \Rightarrow \therefore \left[\left\{ X_n^3 \right\}_{n=1} \subset R_n; V_n; C_n \right], \end{aligned} \right\} \quad (1)$$

де C_1 – цілі розвитку експортно-імпоротної діяльності за вектором (V_1), у цьому разі під вектором розвитку розуміємо конкретний вид зовнішньоекономічної діяльності підприємства – експорт або імпорт вузлів, агрегатів, машин, залучення або здійснення іноземних інвестицій тощо; R_1 – рішення щодо реалізації цілей розвитку експортно-імпоротної діяльності (збільшення обсягу експорту або імпорту, розширення секторів ринку, витіснення з ринку конкурентів тощо) за вектором V_1 ; $\left\{ X_a^3 \right\}_{a=1}$, $\left\{ X_b^3 \right\}_{b=1}$, $\left\{ X_n^3 \right\}_{n=1}$ – множини елементів R_1, V_1, C_1 , R_2, V_2, C_2 і R_n, V_n, C_n , відповідно, які мають часові і просторові обмеження, що впливають із стратегії та тактики розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства, а саме: терміни і способи реалізації, виробничі й управлінські ресурси тощо. Множини $\left\{ X_a^3 \right\}_{a=1}$, $\left\{ X_b^3 \right\}_{b=1}$, $\left\{ X_n^3 \right\}_{n=1}$

утворюють певне об'єднання множин $\bigcup \left\{ X_y^k \right\}_{y=1}^k$, параметри якого повністю залежать від характеристик його компонентів, що формуються поетапно внаслідок реалізації рішень R_1, R_2, R_n , пов'язаних із досягнення встановлених цілей C_1, C_2, C_n за кожним із векторів розвитку (v_1, v_2, v_n) експортно-імпоротної діяльності. У процесійно-послідовному механізмі розвитку експортно-імпоротної діяльності множини перетинаються. При цьому спільним елементом є набутий досвід реалізації експортно-імпорتنних операцій, створення правил і процедури, організаційна структура управління зовнішньоекономічною діяльністю, джерела інформації і способи її отримання тощо.

ДП «ВіАЗ», ЗТТ «Електрон» застосовують процесійно-паралельний механізм розвитку експортно-імпоротної діяльності, оскільки їхня стратегія розвитку ґрунтується на диверсифікації видів діяльності, що має за мету розподілити ризики експортно-імпоротної діяльності і джерела отримання прибутку. Основою логіки досягнення цієї мети за допомогою диверсифікації векторів розвитку експортно-імпоротної діяльності є те, що окремі види зовнішньоекономічної діяльності зазнають впливу різних за видом чинників. Як наслідок, ймовірність настання небажаних подій у межах кожного з векторів є неоднаковою. Так, ДП «ВіАЗ» у Болгарію, Словаччину, Грузію та Росію експортує устаткування і приладдя автотранспортних засобів, надає послуги з капітального і поточного ремонту, сервісного і гарантійного обслуговування, а також модернізації авіаційної техніки. ЗТТ «Електрон» здійснює експорт фронтбоксів для тролейбусів і трамваїв у Фінляндію, в Росію – двохосової оптико-телевізійної візирної головки, призначеної для пошуку, виявлення та автосупроводження наземних та надводних об'єктів в умовах візуальної видимості.

Комбінований механізм розвитку експортно-імпоротної діяльності є поєднанням послідовного і паралельного механізмів. Це конгломеративна форма встановлення і реалізації цілей експортно-імпоротної діяльності підприємства. Особливістю комбінованого механізму є те, що усі чинники розвитку розподілено на дві групи – ті, які взаємопов'язані цілями і засобами реалізації, а інші є незалежними. Дослідження, проведені на основі матеріалів Концерн «МАТС», ВО «Азовмаш», ПАТ «Мотор Січ», ПАТ «Електромашинобудівний завод «Фірма СЕЛМА», ПАТ «Конвеєр» дають змогу стверджувати, що конгломеративна форма експортно-імпоротної діяльності виникає на певній стадії розвитку системи менеджменту суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності. Характерною особливістю цієї стадії є наявність як мінімум трьох векторів розвитку експортно-імпоротної діяльності, два з яких формуються на засадах застосування послідовного механізму розвитку. Усі вищенаведені підприємства мають такі вектори розвитку експортно-імпоротної діяльності, як експорт послуг з ремонту, а також сервісного і гарантійного обслуговування літальних апаратів і вимірювальних приладів до них, імпорт та експорт технологічного обладнання.

Відношення між компонентами конгломерату запишемо так:

$$\left. \begin{aligned} & \left\{ \begin{matrix} 3 \\ X_a \end{matrix} \right\} \Rightarrow \left\{ \begin{matrix} 3 \\ X_b \end{matrix} \right\} \Rightarrow \dots \Rightarrow \left\{ \begin{matrix} 3 \\ X_n \end{matrix} \right\} \equiv \left\{ \begin{matrix} k \\ X_y \end{matrix} \right\} \\ & \left\{ \begin{matrix} m \\ Y_i \end{matrix} \right\} \end{aligned} \right\} \Rightarrow \bigcup_{j=1}^n \left\{ \begin{matrix} n \\ Z_j \end{matrix} \right\}, \quad (2)$$

$$\text{card} \left(\bigcup_{y=1}^k \left\{ \begin{matrix} k \\ X_y \end{matrix} \right\} \right) \wedge \text{card} \left(\bigcup_{i=1}^m \left\{ \begin{matrix} m \\ Y_i \end{matrix} \right\} \right) \equiv \text{card} \left(\bigcup_{j=1}^n \left\{ \begin{matrix} n \\ Z_j \end{matrix} \right\} \right)$$

де $\left\{ \begin{matrix} m \\ Y_i \end{matrix} \right\}$ – множина елементів, які забезпечують розвиток експортно-імпоротної діяльності машинобудівного підприємства за вектором, параметри розвитку якого не залежать від інших векторів; $\bigcup_{j=1}^n \left\{ \begin{matrix} n \\ Z_j \end{matrix} \right\}$ – об'єднання множин елементів, які забезпечують розвиток експортно-імпоротної діяльності машинобудівного підприємства як за взаємопов'язаними векторами, так і за векторами, що є незалежними один від одного.

За умови високого рівня розвитку систем менеджменту машинобудівних підприємств значною є ймовірність перетворення конгломератних механізмів розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств на системні. Ці механізми відрізняються від конгломератних тим, що у них усі вектори розвитку експортно-імпоротної діяльності взаємозалежні і взаємопов'язані. Проведені дослідження показали, що перевагою їх застосування стосовно конгломератних механізмів є те, що вони уможливають отримання підприємствами позитивних синергетичних ефектів у формі економії на масштабі у розрізі транспортних, адміністративних, маркетингових та інших логістичних витрат. У результаті проведених досліджень виявлено, що Концерн «МАТС», ВО «Азовмаш», ПАТ «Мотор Січ», а також ПАТ «Електромашинобудівний завод «Фірма СЕЛМА», які застосовують комбінований механізм розвитку експортно-імпоротної діяльності отримують такі ефекти. Упродовж 2014–2015 рр. у середньому економія на масштабі на цих підприємствах становила 7,5 %, що забезпечувало підприємствам істотну порівняльну перевагу стосовно конкурентів.

Відношення між компонентами системного механізму запишемо так:

$$\left\{ \begin{matrix} 3 \\ V_c \end{matrix} \right\}_{c=1} \Rightarrow e \Rightarrow \left\{ \begin{aligned} & \left\{ \begin{matrix} k \\ X_y \end{matrix} \right\}_{y=1} \setminus \left\{ \begin{matrix} k \\ X_y \end{matrix} \right\}_{y=1} \Big|_b, \\ & \left\{ \begin{matrix} m \\ Y_i \end{matrix} \right\}_{i=1} \setminus \left\{ \begin{matrix} m \\ Y_i \end{matrix} \right\}_{i=1} \Big|_b \end{aligned} \right. \quad (3)$$

де e – синергетичні ефекти; z – звітний період; b – базовий період.

Взаємозалежні елементи v_1 , v_2 і v_3 утворюють множину $\left\{ \begin{matrix} 3 \\ V_c \end{matrix} \right\}_{c=1}$. Враховуючи це, потужність механізму, який сформований на основі системного підходу відрізняється від потужності механізму, який побудований як конгломерат.

Кожен з вищенаведених механізмів може функціонувати постійно або тимчасово залежно від виду цілей розвитку експортно-імпоротної діяльності, наявності стратегічного плану їх досягнення. В умовах швидкої зміни ринкової

кон'юнктури на багатьох машинобудівних підприємствах приймаються рішення щодо реалізації тих чи інших експортно-імпорتنі операцій не лише за результатами попередньо сформованих стратегічних планів, а й внаслідок одержання й оброблення оперативної управлінської інформації (про зміну споживчих запитів, виникнення сприятливої цінової тенденції, наявність можливостей отримання додатних спредів на різниці у курсах валют або відсоткових ставках тощо). Оперативне планування особливо складне тоді, коли види діяльності, які не традиційні для машинобудівних підприємств, зокрема йдеться про реалізацію фінансово-інвестиційних операцій (придбання або продаж корпоративних, боргових цінних паперів або деривативів, банківського золота, участь у кредитно-інвестиційних та страхових програмах тощо), а також надання консалтингових або інжинірингових послуг. Водночас треба зазначити, що в підприємницькі кола сьогодні особливо зацікавлені у способах забезпечення інформативності, науково-обґрунтованості прогнозів, які покладено в основу стратегічного планування розвитку експортно-імпорتنі діяльності. Тобто наявна тенденція до застосування комбінованих механізмів розвитку експортно-імпорتنі діяльності, які формуються і застосовуються як на основі стратегічних і тактичних, так і оперативних рішень. Критеріями ефективності використання механізмів розвитку експортно-імпорتنі діяльності є досягнення в очікувані терміни встановлених цілей, сукупність реалізації яких забезпечує конкурентоспроможність підприємства.

Доцільність застосування кожного з механізмів залежить від рівня розвитку системи менеджменту підприємства і наявного досвіду реалізації експортно-імпорتنі операцій за різними векторами. Доведено, що механізми розвитку експортно-імпорتنі діяльності можна побудувати як конгломерат або як систему. Механізми, сформовані як системи, практично відсутні. Проведені дослідження дають змогу стверджувати, що основними причинами цього є низький рівень розроблення теоретичних і передусім методико-прикладних положень щодо формування таких механізмів, а також поверхнева фахова підготовка керівників підприємств, які управляють зовнішньоекономічною діяльністю, про що свідчать неповнота і несвоєчасність реалізації встановлених оперативних, тактичних і стратегічних цілей щодо розвитку експортно-імпорتنі діяльності.

Дослідження показали, що механізми розвитку експортно-імпорتنі діяльності виникають не спонтанно, а формуються на основі урахування тих обставин, які є визначальними під час вибору векторів і цілей розвитку експортно-імпорتنі діяльності, а також прийняття управлінських рішень щодо реалізації встановлених цілей. Ці умови потребують застосування певної технології формування механізму розвитку експортно-імпорتنі діяльності із урахуванням цілей розвитку експортно-імпорتنі діяльності, рівня розвитку системи менеджменту підприємства і наявного досвіду реалізації експортно-імпорتنі операцій за різними векторами. На основі застосування системи аксіом ZFC виділено ці етапи. Так, за результатами проведених досліджень ідентифіковано етапи технологічного процесу формування механізму розвитку експортно-імпорتنі діяльності, зокрема, на прикладі ПАТ «Конвеєр» (рис. 1).

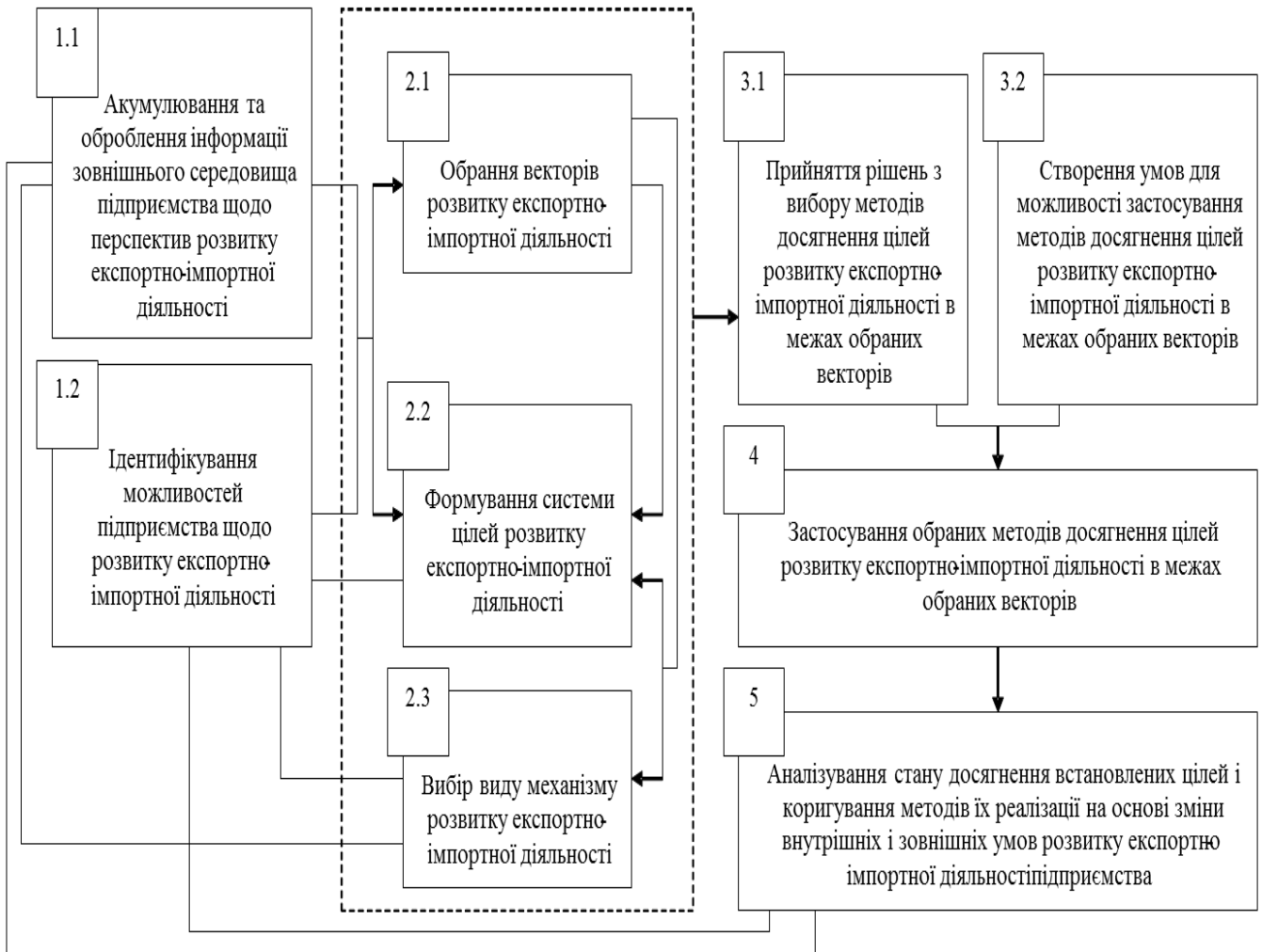

Рис. 1. Етапи технологічного процесу формування механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств на прикладі ПАТ «Конвеєр»

Примітка: розроблено дисертантом

Аналітичним обробленням даних машинобудівних підприємств доведено, що для забезпечення інформативності і точності економічних прогнозів, а також аргументованості управлінських рішень системи інформаційного забезпечення моніторингу розвитку експортно-імпоротної діяльності, доцільно формувати на засадах використання алгоритмів симплекс-планування або D-оптимального планування.

Алгоритм D-оптимального планування як основа аналітичного аргументування управлінських рішень у системі інформаційного забезпечення моніторингу розвитку експортно-імпоротної діяльності передбачає:

- 1) ідентифікування кількості чинників, які впливають на результуючий показник;
- 2) побудову плану Хартлі;
- 3) проведення експерименту, який полягає у спостереженні за динамікою значень результуючого показника і факторами, які на нього впливають;
- 4) усереднення отриманих рядів значень факторних і результуючих показників;
- 5) перевірка результуючого показника на рівноточність за критерієм Кохрана;
- 6) доповнення матриці планування отриманими значеннями;

7) обчислення коефіцієнтів регресії та відповідних їхніх дисперсій для отримання рівняння регресії;

8) дослідження впливу окремих складових рівняння регресії на результуючий показник із урахуванням критерія Фішера, коефіцієнтів кореляції і критерію Стьюдента;

9) побудову на основі проведеного дослідження нового рівняння і перевірка його на адекватність за критерієм Фішера.

На рис. 2 побудовано систему інформаційного забезпечення моніторингу розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства на прикладі ПАТ «Конвеєр».

Рис. 2. Модель інформаційного забезпечення моніторингу розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівного підприємства на прикладі ПАТ «Конвеєр»
Примітка: розроблено дисертантом

Якщо під час проведення експерименту дослідження невідомою є повна кількість факторів, а варіювання змінних неможливе у широкому діапазоні, то можливою є значна помилка експерименту. Вирішити цю проблему можна за допомогою симплекс-планування. Симплекс-планування не прив'язане до окремих

планів, що впливає із однакового для всіх експериментів способу формування матриці планування у кодованих змінних. Крім того, за симплекс-планування передбачено можливість зміни деяких «стартових параметрів» вже під час проведення експерименту, наприклад, можна додати новий фактор і навіть змінити його основний рівень. Тому зазначені переваги симплекс-планування наділяють його низкою переваг порівняно з іншими методами проведення експериментів. Щоправда, його недоліком є те, що фактично невизначеною є кількість дослідів, яка дасть можливість отримати найкращі результати. Проте за умови використання сучасної обчислювальної техніки ця проблема не є суттєвою.

Розглянуті вище види планування мають широке використання під час проведення економічних досліджень. До завдань, які можуть вирішуватися з використанням D-оптимального планування та симплекс-планування на машинобудівних підприємствах, які здійснюють експортно-імпорتنу діяльність можна віднести:

- встановлення оптимальних значень параметрів товарів, показників діяльності підприємства тощо;
- визначення мінімальної кількості необхідних спостережень за певною стохастичною величиною наприклад, прибуток підприємства;
- дослідження взаємозалежності між окремим параметрами з метою визначення оптимального їх співвідношення (застосовується при аналізуванні рівня якості продукції) ;
- визначенні характеру залежності між деякими показниками в умовах не достатнього об'єму даних.

Отож створення на машинобудівних підприємствах систем інформаційного забезпечення моніторингу розвитку експортно-імпорتنих операцій, які ґрунтуються на автоматизації аналітичного опрацювання управлінської інформації, зокрема алгоритмів симплекс-планування або D-оптимального планування забезпечуватиме об'єктивність прийнятих рішень, що націлені за підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства і оптимізацію умов реалізації експортно-імпорتنих операцій.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання – удосконалення наявних і розроблення нових теоретичних і методико-прикладних положень із забезпечення розвитку експортно-імпорتنюї діяльності машинобудівних підприємств.

1. Ідентифіковано сутнісні ознаки поняття «механізм розвитку експортно-імпортноюї діяльності». Це дало змогу сформулювати означення цього поняття, формалізувати і типологізувати ці механізми, уможливило ліквідувати термінологічні неоднозначності і неточності, а також стало основою для розвитку інших теоретичних положень із забезпечення розвитку експортно-імпортноюї діяльності машинобудівних підприємств.

2. Удосконалено класифікації факторів і резервів розвитку експортно-імпортноюї діяльності машинобудівних підприємств, що ґрунтується на декомпозиції

їхніх класифікаційних ознак і видів у сукупності із уточненими принципами розвитку експортно-імпоротної діяльності. Застосування запропонованих класифікацій під час моделювання автоматизованих баз даних і програмних комплексів для опрацювання фахівцями зовнішньоекономічної діяльності управлінської інформації сприятиме полегшенню виявлення резервів.

3. На основі аналізування емпіричних даних машинобудівних підприємств, а також узагальнення літературних джерел встановлено, що на розвиток експортно-імпоротної діяльності впливає низка факторів, які необхідно враховувати під час прийняття і реалізації управлінських рішень у сфері зовнішньоекономічної діяльності підприємств. На основі експертного дослідження в середовищі керівників машинобудівних підприємств і оброблення отриманих результатів за допомогою методу апіорного ранжирування доведено, що серед ідентифікованих факторів найзначущішими виявились ціна і якість машинобудівної продукції. Своєю чергою, такі фактори, як фінансовий стан підприємства, рівень податкового навантаження, а також рекламна стратегія, яку застосовує підприємство, мають, на думку експертів, другорядне значення. Отримані результати є важливими для економістів та маркетологів в процесі аналізування можливостей використання резервів підвищення рівня розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства.

3. Виявлення залежностей між результативними і факторними ознаками розвитку експортно-імпоротної діяльності необхідне керівникам підприємств для обґрунтування вибору управлінських рішень, пов'язаних із набуттям підприємствами конкурентних переваг, які забезпечать їм збільшення обсягу експортно-імпоротної діяльності, зростання прибутку, посилення ринкових позицій, зміцнення фінансового стану тощо.

4. Емпіричні та експертні дані машинобудівних підприємств дають змогу стверджувати, що розвиток експортно-імпоротної діяльності відбувається на основі застосування процесійно-послідовного, процесійно-паралельного або комбінованого механізмів. Доцільність застосування кожного з механізмів перебуває залежно від рівня розвитку системи менеджменту підприємства і наявного досвіду реалізації експортно-імпорتنних операцій за різними векторами. Доведено, механізми розвитку експортно-імпоротної діяльності можна побудувати як конгломерат або систему. Аналізування механізмів розвитку зовнішньоекономічної діяльності, які використовують вітчизняні машинобудівні підприємства показало, що вони в кращому разі є конгломеративними утвореннями. Механізми, сформовані як системи, практично відсутні. Проведені дослідження дають змогу стверджувати, що основними причинами цього є низький рівень розроблення теоретичних і передусім методико-прикладних положень щодо формування таких механізмів, а також поверхнева фахова підготовка керівників підприємств, які управляють зовнішньоекономічною діяльністю, про що свідчать неповнота і несвоєчасність реалізації встановлених оперативних, тактичних і стратегічних цілей щодо розвитку експортно-імпоротної діяльності.

5. Доведено, що механізми розвитку експортно-імпоротної діяльності виникають не спонтанно, а формуються на основі урахування тих обставин, які є визначальними під час вибору векторів і цілей розвитку експортно-імпоротної

діяльності, а також вибору управлінських рішень щодо реалізації встановлених цілей. Ці умови потребують застосування певної технології формування механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності із урахуванням цілей розвитку експортно-імпоротної діяльності, рівня розвитку системи менеджменту підприємства і наявного досвіду реалізації експортно-імпорتنних операцій за різними векторами. На основі застосування системи аксіом ZFC обґрунтовано, що такими етапами є: акумулювання та оброблення інформації зовнішнього середовища підприємства щодо перспектив розвитку експортно-імпоротної діяльності; ідентифікування можливостей підприємства щодо розвитку експортно-імпоротної діяльності; обрання векторів розвитку експортно-імпоротної діяльності; формування системи цілей розвитку експортно-імпоротної діяльності; вибір виду механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності; прийняття рішень з вибору методів досягнення встановлених цілей; створення умов для можливості застосування обраних методів для досягнення встановлених цілей; застосування методів досягнення цілей; аналізування стану досягнення встановлених цілей і коригування методів їх реалізації на основі зміни внутрішніх і зовнішніх умов розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівного підприємства. Дотримання керівниками підприємств етапів вищенаведеної технології сприятиме раціоналізації управлінських рішень з розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства.

б. Аналітичним опрацюванням даних машинобудівних підприємств доведено, що для забезпечення інформативності та точності економічних прогнозів, а також аргументованості управлінських рішень системи інформаційного забезпечення моніторингу розвитку експортно-імпоротної діяльності доцільно формувати на засадах використання алгоритмів D-оптимального або симплекс-планування. Це підвищить ймовірність своєчасності прийняття і реалізації раціональних управлінських рішень суб'єктами експортно-імпоротної діяльності, особливо тих, які потребують оперативного оцінювання ринкових можливостей і засобів їхнього досягнення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1.1. Монографії

1. Красілич І. О. Технологія забезпечення еколого-економічного розвитку підприємства на засадах лізингу / В. В. Козик, В. П. Залуцький, І. О. Красілич // Економіка природокористування та управління природоохоронною діяльністю: монографія / під заг. ред. С. В. Князя. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – С. 355–366. *(Особистий внесок автора: розроблено модель методичного підходу до ідентифікування доцільного терміну дії лізингового контракту).*

2. Красілич І. О. Формування механізмів розвитку експортно-імпоротної діяльності суб'єктів торговельного підприємництва / С. В. Князь, О. І. Мороз, Г. Й. Лучко, О. Є. Федорчак, І. О. Красілич // Торговельне підприємництво: механізм розвитку і фінансової підтримки: монографія / під заг. ред. С. В. Князя. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. – С. 71–86. *(Особистий внесок автора:*

розроблено етапи формування суб'єктом машинобудівного підприємства механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності).

3. Красілич І. О. Еколого-економічні, туристичні та екоінформаційні системи як об'єкти корпоративного і суспільного розвитку / С. В. Князь, Н. Г. Георгіаді, І. О. Красілич // Розвиток і відтворення ресурсного потенціалу суб'єктів еколого-економічних, туристичних та екоінформаційних систем: монографія / під заг. ред. М. С. Мальованого. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. – С. 32–41. (Особистий внесок автора: визначено етапи ентропії у внутрішньому середовищі суб'єктів господарювання).

1.2. Публікації у наукових фахових виданнях України

4. *Красілич І. О. Ознаки конкурентоспроможності продукції промислових підприємств / І. О. Красілич, О. В. Фарат // Актуальні проблеми економіки. – Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2015. – № 1 (163). – С. 194–201. (Особистий внесок автора: визначено основні методичні підходи, які можуть застосовуватись для ідентифікації конкурентоспроможності продукції промислових підприємств). (Міжнародні наукометричні бази даних: Agris, Російський індекс наукового цитування (РИНЦ)).

5. *Красілич І. О. Методичні підходи до ідентифікації конкурентоспроможності продукції промислових підприємств / І. О. Красілич, О. В. Фарат // Актуальні проблеми економіки. – Київ: ВНЗ «Національна академія управління», 2015. – № 11 (173). – С. 214–222. (Особистий внесок автора: запропоновано власний методичний підхід до конкурентоспроможності продукції кластерів). (Міжнародні наукометричні бази даних: Agris, Російський індекс наукового цитування (РИНЦ)).

6. Красілич І. О. «Особливості управління зовнішньоекономічною діяльністю машинобудівних підприємств» [Електронний ресурс] / І. О. Красілич // Ефективна економіка, 2016. – № 4. – Режим доступу: <http://economy.nauka.com.ua>.

7. Красілич І. О. Аналіз експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств / І. О. Красілич // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії – Запоріжжя: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика», 2016. – Вип. 4 (04). – С. 35–39.

8. Красілич І. О. Механізми розвитку експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств / І. О. Красілич // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – Херсон: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика», 2016. – Вип. 20. – С. 49–52.

1.3. Стаття у науковому виданні України, яке включене до міжнародних наукометричних баз даних

9. Красілич І. О. Фактори впливу на ефективність експортно-імпоротної діяльності машинобудівних підприємств / І. О. Красілич // Науковий журнал «Молодий вчений». – Херсон: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика», 2016. – №5 (32). – С. 73–76.

* видання водночас включено до міжнародних наукометричних баз даних

2. Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Красілич І. О. Проблеми обліку дебіторської заборгованості / І. О. Красілич // Проблеми обліку, контролю та аналізу в економіці України: тези доповідей V студ. наук. конф. (зі статусом міжнародної), 18-19 жовтня 2012, Львів, Україна / Національний університет «Львівська політехніка». – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. – С. 103–105.

11. Красілич І. О. Особливості стратегії інноваційного розвитку вітчизняних підприємств / І. О. Красілич // Економіка і управління в умовах глобалізації: матер. III міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 29 січня 2014, Донецьк, Україна / Донецький національний університет економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського. – Донецьк: Видавництво «Ноулідж», 2014. – С. 37–39.

12. Красілич І. О. Стан та розвиток вітчизняних підприємств в умовах трансформації економіки / І. О. Красілич // Фінансово-економічний розвиток України в умовах глобалізаційно-інтеграційних процесів: збірн. матер. III всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 28 лютого 2014, Львів, Україна / Львівська комерційна академія – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2014. – С. 103–106.

13. Красілич І. О. Експортно-імпортна діяльність машинобудівних підприємств в умовах змін зовнішнього середовища / І. О. Красілич // Формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємницьких структур в Україні: матер. всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., 19–21 листопада 2015, Львів, Україна / Українська академія друкарства – Львів: СПДФО Марусич М. М., 2015. – С. 77–79.

14. Красілич І. О. Механізми розвитку експортно-імпортної діяльності машинобудівних підприємств / І. О. Красілич // Наук.-техн. конф. проф.-виклад. складу, наук. прац. і аспір., 16 – 19 лютого 2016, – Львів, Україна / Українська академія друкарства – Львів: НВЛПТ УАД, 2016. – С. 197–198.

15. Красілич І. О. Етапи формування механізмів експортно-імпортної діяльності підприємств / І. О. Красілич // Економічна безпека держави та суб'єктів підприємницької діяльності в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення: матер. III всеукр. наук.-практ. конф., 18-20 травня 2016, Львів, Україна / Українська академія друкарства – Львів: Українська академія друкарства, 2016. – С. 114–116.

АНОТАЦІЯ

Красілич І. О. Розвиток експортно-імпортної діяльності машинобудівних підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2017.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання – удосконалення наявних і розроблення нових теоретичних і методико-прикладних положень із забезпечення розвитку експортно-імпортної діяльності машинобудівних підприємств. Метою дисертаційної роботи є удосконалити наявні, розробити нові теоретичні та методико-прикладні положення із забезпечення розвитку експортно-імпортної діяльності машинобудівного підприємства. У

результаті виконаного дослідження побудовано класифікацію чинників і резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств; удосконалено метод оцінювання резервів розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств; розвинуто поняття «механізм розвитку експортно-імпоротної діяльності»; встановлено етапи технологічного процесу формування механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств; розроблено положення з формування інформаційного забезпечення моніторингу механізму розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств. Практична цінність результатів дослідження полягає у розробленні методичного інструментарію щодо забезпечення розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємств.

Ключові слова: розвиток, експорт, імпорт, механізм, резерв.

ANNOTATION

Krasilych I. O. Development of export-import activity of machine-building enterprises. – On the rights of manuscript.

Dissertation in order to obtain a Degree of Candidate of Economic Sciences in a specialization 08.00.04 – economics and management of enterprises (by the types of economic activity). – Lviv Polytechnic National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2017.

The thesis provides a theoretical generalization and a new decision of scientific task that concerns improvement of the existing and the development of new theoretical, methodological and applied aspects within the provisions of the development of export-import activities in machine-building enterprises. The aim of the thesis is to improve existing, develop new theoretical, methodological and applied aspects for provision of export-import activities in machine-building enterprises. In result of the provided research there is built classification of factors and reserves of the development of export-import activities of enterprises; there is improved the method of evaluation of the reserves of the development of export-import activities of enterprises; there is developed the concept of "the mechanism of export-import activity"; there are established stages of the technological process of formation of the mechanism of the development of export-import activities of enterprises; there are developed aspects of the formation of information support of monitoring of the mechanism of export-import activities. The practical value of the research is determined in the development of methodological toolkit for the provision of the development of export-import activity of enterprises.

Key words: development, export, import, mechanism, reserve.

АННОТАЦИЯ

Красилич И. А. Развитие экспортно-импортной деятельности машиностроительных предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности), Национальный университет «Львівська політехніка» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2017.

В диссертации приведены теоретическое обобщение и новое решение научной задачи – совершенствование существующих и разработка новых теоретических и

методико-прикладных положений по обеспечению развития экспортно-импортной деятельности машиностроительных предприятий. Целью диссертационной работы является усовершенствовать существующие и разработать новые теоретические и методико-прикладные положения по обеспечению развития экспортно-импортной деятельности машиностроительного предприятия. В результате выполненного исследования построена классификация факторов и резервов развития экспортно-импортной деятельности предприятий; усовершенствован метод оценки резервов развития экспортно-импортной деятельности предприятий; развито понятие «механизм развития экспортно-импортной деятельности»; установлены этапы технологического процесса формирования механизма развития экспортно-импортной деятельности предприятий; разработано положение по формированию информационного обеспечения мониторинга механизма развития экспортно-импортной деятельности предприятий. С целью разработки систематизированных теоретических и методико-прикладных положений по обеспечению развития экспортно-импортной деятельности машиностроительных предприятий идентифицировано сущностные признаки понятия «механизм развития экспортно-импортной деятельности» (механизм развития экспортно-импортной деятельности предприятия - совокупность управленческих решений и условий их реализации, которые под влиянием управленческих инициатив руководителей предприятий позволяют достижения целей развития экспортно-импортной деятельности на основе обеспечения конкурентоспособности продукции предприятия), что позволило сформулировать определение этого понятия, а также формализовать и типологизировать эти механизмы, что позволило ликвидировать терминологические неоднозначности и неточности, а также стало основой для развития иных теоретических положений по обеспечению развития экспортно-импортной деятельности машиностроительных предприятий. Доказано, что для принятия руководителями машиностроительных предприятий рациональных управленческих решений по реализации поставленных целей, связанных с обеспечением конкурентоспособности предприятия необходимо применение определенной технологии формирования механизма развития экспортно-импортной деятельности. На основе применения системы аксиом Цермело-Френкеля выделены этапы этого технологического процесса и аргументировано необходимость их соблюдения с учетом тех обстоятельств, которые являются определяющими при выборе векторов и целей развития экспортно-импортной деятельности, а также выборе путей реализации поставленных целей. Информативность мониторинга – важное условие рациональности управления развитием экспортно-импортной деятельностью. Предложенные положения по формированию информационного обеспечения мониторинга механизма развития экспортно-импортной деятельности на основе применения симплекс-планирования и D-оптимального планирования позволят руководителям машиностроительных предприятий адекватно оценивать рыночные тенденции, своевременно устанавливать необходимость реализации организационных изменений, обоснованно принимать управленческие решения, обеспечивать конкурентоспособность предприятия. Построенные классификации факторов (цена единицы продукции, качество готовой продукции, уровень

технологичности производства, уровень инновационности продуктов, которые импортируются или экспортируются; развитость логистики на предприятии; информативность системы маркетинга; квалификация кадров, привлеченных к реализации экспортно-импортных операций; финансовое состояние предприятия, уровень налоговой нагрузки; рекламная стратегия, которую применяет предприятие) и резервов развития экспортно-импортной деятельности машиностроительных предприятий (по уровню значимости (наиболее значимые, менее значимые), по средой возникновения (факторы внутренней среды, факторы внешней среды), по характеру воздействия (факторы положительной действия и факторы негативного воздействия), базирующиеся на декомпозиции их классификационных признаков и видов в совокупности с уточненными принципами развития экспортно-импортной деятельности углубили возможности аналитиков предприятий в установлении причинно-следственных связей между производственно-хозяйственными проблемами и управленческими решениями, принятие которых их обусловили. Применение предложенных классификаций при моделировании автоматизированных баз данных и программных комплексов для обработки управленческой информации будет способствовать облегчению обнаружения кортежей событий, которые приводят к тем или иным результатам реализации экспортно-импортной деятельности. Выявление зависимостей между результативными и факторными признаками развития экспортно-импортной деятельности необходимо руководителям предприятий для обоснования выбора управленческих решений, связанных с приобретением предприятием конкурентных преимуществ, которые обеспечат ему увеличение объема экспортно-импортной деятельности, роста прибыли, усиление рыночных позиции, укрепления финансового состояния и тому подобное. На основе данных предприятий, обработанные на основе применения полных двухфакторной экспериментов доказана необходимость учета установленных резервов развития экспортно-импортной деятельности предприятий при разработке механизма развития экспортно-импортной деятельности предприятий, совершенствовании технологии его применения, выработке управленческих решений, направленных на совершенствование информационного обеспечения мониторинга состояния развития экспортно-импортной деятельности предприятий.

Ключевые слова: развитие, экспорт, импорт, механизм, резерв.